

ҚЎШИНЛАРДА АРТИЛЛЕРИЯ ЎҚ-ДОРИЛАРНИ ЖАНГАВОР ҲОЛАТГА КЕЛТИРИШ

¹Турғунбоев Боходир Иргашбаевич

Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети
Ҳарбий тайёргарлик ўқув маркази Артиллерия цикли бошлиғи,
подпоковник,

²Уралов Хусан Бобоқулович

Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон миллий университети
Ҳарбий тайёргарлик ўқув маркази Муҳандис-сапёр қўшинлари,
кимёвий химоя ва топогеодезик таъминоти цикли катта
ўқитувчиси, доцент, резервдаги подполковник.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7488114>

ARTICLE INFO

Received: 18th December 2022

Accepted: 27th December 2022

Online: 28th December 2022

KEY WORDS

Ҳарбий омборлар;
артиллерия омборлари;
вақтинчалик иш жойлари;
артиллерия ўқ-дорилари;
снарядлар; портлатгичлар;
жангавор ҳолатга
келтириш; иш турлари.

Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларида қурол сифатида бўлган жанговар машиналар ва уларга ўрнатилган турли мақсадларда қўлланиладиган қурол-аслаҳалар кўпчилик қуролларни-аслаҳаларни ёки жанговар техникани ташкил қилади. Қурол-аслаҳа (ҚА) ва жанговар техникани (ЖТ) доимий жанговар шай ҳолатда ушлаб туриш ўзида мураккаб, долзарб ва бир вақтда бажариладиган вазифани намоён қилади.

Эксплуатация жараёнида ҚА ва ЖТ турли хил сабабларга кўра (табiiй едирилиш, хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш қоидаларини бузиш, жанговар шикастланиш ва ҳоказолар) жанговар ва эксплуатацион сифатларини йўқотади, бунинг натижасида жанговар техника ёки

ABSTRACT

Мақолада қуйидагилар кўриб чиқилади: вақтинчалик иш жойларини ташкил этиш ва жиҳозлаш, артиллерия ўқ-дориларини ҳарбий ва артиллерия омборларида, дала шароитида ва қўшинлар тўпланган жойларида жангавор ҳолатга келтириш; вақтинчалик иш жойларида асосий иш турларини бажариш мазмуни ва тартиби.

қурол-аслаҳа сафдан чиқиши мумкин. Қурол-аслаҳа ва ЖТ эксплуатацион кўрсаткичларини қайта тиклаш уларни таъмирлаш йўли билан эришилади. Бундан шу нарса келиб чиқадики, ҚА ва ЖТ ни эксплуатация қилиш ва таъмирлаш ҳарбий қисм ва бўлинмаларнинг юқори жанговар шайлигини таъминлашда доимий зарур бўлган омиллардан бири ҳисобланади [1].

Ҳарбийларда артиллерия ўқ-дорилари (АЎД) ҳарбий омборларда, тузилмалар ва бўлинмаларнинг артиллерия омборларида, шунингдек улар дала шароитида (лагерларда) ва қўшинлар тўпланган ҳудудларда (уруш даврида) жойлаштирилганда сақланади.

Ҳарбий ва артиллерия омбори ҳудудида қуйидагилар мавжуд: ер ости,

ярим ер ости ва ер ости типидаги иситилмайдиган омборлар ва АЎД ни сақлаш учун шийпонлар, улар билан ишлашда ишлатиладиган ускуналар; таъмирлаш, техник текшириш учун АЎД билан ишлаш пунктлари, АЎДни жангавор ҳолатга келтириш; асбоблар ва материаллар учун омборхоналар ёки ертўлалар.

Омборларда нафақат кунлик АЎД ҳамда захира АЎД сақланиши мумкин.

Ҳарбий омборларда АЎД жагавор ҳолатга келтирилган ёки тўлиқ жанговар ҳолатда келтирилмаган ҳолда ҳам сақланади.

Артиллерия ўқ-дорисига портлатгич тўлиқ бураб киргизилгандан сўнг жангавор ҳолатга келтирилган ўқ деб аталади, агарда портлатгич артиллерия ўқ-дорисига бураб киргизилмаган бўлса жангавор ҳолатга тўлиқ келтирилмаган ҳисобланади. Марказий арсеналлардан (омборхоналардан) қўшинларга фақат жангавор тайёр ҳолатга келтирилган ўқ-дориларни етказиб берилади [2].

Ҳарбий қисм ва бўлинмаларнинг артиллерия омборларида жангавор тайёр ҳолатга келтирилган ва фақат мос АЎДлар сақланади. Яроқсиз АЎД отилан гилзалар, бўш идишлар, махсус ўқ-дорилар фақат жўнатилгунга қадар ёки йўқ қилинмагунча вақтинча сақланиши мумкин.

АЎД йиғиш партиялари ёки ишлаб чиқариш партиялари бўйича сақланади. Агар жуда зарур бўлмаса, қисмлар ва бўлинмалар ўртасида партияларнинг бўлинишига йўл қўймаслик керак. Бироқ, улар бўлинмалар томонидан сақлашга жойлаштирилганда, АЎДнинг битта партияси турли хил тўпламларда сақланиши мумкин.

Сақлаш ва йиғиш учун АЎД намуналар, калибрлар ва қўлланиши бўйича, уларни партиялар, заводлар ва ишлаб чиқариш йиллари бўйича тақсимлаш билан тахланади.

АЎД захирага қўшинлар штатида ва табелида белгиланган қўшинлар АЎД қўйилади. Узоқ муддатли сақлаш учун улар яроқли ҳамда катта партиялар орасидан ишлаб чиқаришнинг сўнгги йилларида тайёрланган бўлиши керак. Агар ўқув машқлар, маневрлар ва бошқа мақсадлар учун захира чиқарилган бўлса, унда уларнинг охирида улар дарҳол тартибга солиниши ва захирага қайтарилиши керак. Ҳисобот ҳужжатларида захирадан вақтинча фойдаланиш тўғрисида эслатма ёзилади.

АЎД захирасини сақлаш умумий қоидаларга мувофиқ амалга оширилади, ammo қўйидаги хусусиятларни ҳисобга олиш керак:

- улар учун АЎД сақлаш ҳар бир тури учун энг яхши ва тегишли шарт-шароитлар ажратиш;
- навбат тартибини ҳисобга олган ҳолда АЎДни омборхонага жойлаштириш.

АЎД бўлинмаларга бириктирилади, қозикларга маълум бўлинмаларга тегишли эканлигини кўрсатадиган ҳолда шартли ҳарф белгиси(ҳарф)га кўра жойлаштирилиши лозим.

Жангавор шай ҳолатга келтирилган сақланадиган АЎД захиралари миқдори махсус буйруқлар ва директивалар билан белгиланади. Захирага қўйиш учун энг сўнгги йиллардаги АЎДни шай ҳолатга келтирилганлари берилади.

Далага (лагерларга) бўлинмалар ва қисмларни жойлаштиришда АЎД

сигими 3...5 вагонгача бўлган омборларни жойлаштириш ва сақлаш учун жиҳозланган бўлиб ярим ер ости типигаги 1 вагонга мўлжалланган ертўлалар қурилади. АЎДни соябонлар остида, очик жойларда ва қуруқ тупроқда қазилган чуқурларда сақлашга рухсат берилади.

АЎДни (уруш даврида) жойлаштириш ва сақлаш учун қўшинлар тўпланган жойларда омборлар жиҳозланади. АЎД соябонлар остида, очик жойларда, ариқларда ва қуруқ тупроқда қазилган ярим ертўлаларда ниқобланган ҳолда сақланади ва жойлаштирилади.

АЎДни қўшинларда жангавор шай ҳолатга келтириш вақтинчалик сақлаш жойларида ва АЎД омборхоналардан камида 25м масофа узоқликда жойлашган иш жойларида амалга оширилади.

Ҳарбий ва артиллерия омборларида вақтинчалик иш жойларини ташкил этиш ва жиҳозлаш уларни марказий омборхоналарида (базаларида) ташкил этиш ва жиҳозлашга ўхшайди [3], қуйидаги хусусиятларни ҳисобга олган ҳолда: портлатгичларни бураб киригиз ва ёпиш учун иш жойлари изоляция қилинмаган; портлатгичларнинг алмаштириладиган захирасини сақлаш учун платформалар ва бошқа элементлар иш жойларидан 10 м масофада ва АЎД билан омборхоналар ва уюмлардан 25 м дан яқин бўлмаган масофада жиҳозланган; АЎДни ташиш учун аравачалар, замбиллар ва роликли ишлатилади.

АЎДни шай ҳолатга келтириш учун қўшинлар ва бўлинмаларни далага (лагерларга) ва қўшинлар тўпланган

жойларга жойлаштиришда жиҳозланган вақтинчалик иш пунктлари сони бўлинмаларнинг (бўлинманинг) РАҚ хизмати раҳбари бошлиғи томонидан белгиланади. Қоида тариқасида, ҳар бир дивизион учун вақтинчалик жойлар артиллерия бригадасида жойлаштирилади. Мотоўқчи бригадасида иккита нуқта жиҳозланади, бири артиллерия учун, иккинчиси миномёт учун. Танк бригадасида битта жой жиҳозланади. Бўлинмаларнинг артиллерия омборларида иккита жой жиҳозланган, бири артиллерия учун, иккинчиси миномёт ўқлари учун. Пунктларнинг муҳандислик жиҳозланиши (лагерни) муҳандислик жиҳозланиши билан бир вақтда амалга оширилади[4].

Шахсий таркибнинг ва АЎД нинг хавфсизлигини душманнинг оловили ҳужумидан ҳимояланишини таъминлаш учун вақтинчалик иш жойини зовурда жойлаштирилиши мумкин. Бунинг учун хандақ, шахсий таркиб учун пана жой, АЎД ва қувват блоклари, транспорт воситалари учун хандақлар, шахсий таркиб учун пана жойлар билан боғлайдиган тараншеялар қазилади.

Агар зовурдаги нуқтани жиҳозлаш имконсиз ёки иложи бўлмаса, у ер юзасида йиғиладиган технологик столлар ёрдамида ташкил етилади. Шу билан бирга, шахсий таркиб учун пана жойларни жиҳозлаш мажбурийдир [5].

Вақтинчалик иш жойини жиҳозлари ва анжомлари олдиндан тайёрланади, махсус тайёрланган қутиларга ётқизилади, кейин муҳрланади ва дахлсиз захира сифатида сақланади. Иш жойининг жиҳозлари ва анжомлари, шу жумладан чодир, машинанинг орқасида ташилади.

Иш жойи жиҳозланганда гуруҳ раҳбарига ушбу нуқтада АЎД ускуналари рўйхати берилади (номи, ишлаб чиқариш маълумотлари ва АЎД сони шай ҳолатга келтирилиши керак, шунингдек, ишни бажариш учун ишлатилиши керак бўлган портлатгичларнинг маркаси ва ишлаб чиқариш маълумотлари), нуқта схемаси, пунктнинг жиҳозлари ва асбобларини рўйхати, шахсий таркибнинг операциялар бўйича тақсимланишини ҳисоблаш.

АЎДни жанговар шай ҳолатга келтириш энг масъулиятли иш турларидан биридир. Шунинг учун унинг юқори сифатли ва хавфсиз ишлаши учун раҳбарларни, махсус ўқитилган ҳарбий хизматчиларни (ишчиларни) асосий операцияларни бажариш учун яхши техник тайёргарлик, ишнинг доимий назорати, АЎД билан ишлашда аниқлик ва эҳтиёткорлик, барча хавфсизлик талабларига мажбурий риоя қилиш зарур. АЎДни жанговар шай ҳолатга келтириш режасини ишлаб чиқишда транспорт, шахсий таркиб ва бошқаларни ажратиш билан боғлиқ барча масалалар мувофиқлаштирилади. Шахсий таркиб қисмининг буйруғи билан тайинланади ва АЎДни жанговар шай ҳолатга келтириш бўйича иш қоидаларига ўргатилади.

АЎДни қўшинлардаги жанговар шай ҳолатга келтириш технологияси уни марказий омборхоналарига (базаларига) олиб келиш технологиясига ўхшайди. Бироқ, операциялар қўл асбоби ёрдамида амалга оширилади.

Бурғулаш учун ПКВ-001 қўлда ишлайдиган қурилма ишлатилади,

унинг тахминий қуввати 150 ... 200 дона / соат.

Меҳнат унумдорлигини ошириш ва меҳнат харажатларини камайтириш учун АЎДни жанговар шай ҳолатга келтириш учун икки оқимли пунктларни ташкил қилиш тавсия этилади. Икки оқимли иш жойи ишчилар сонининг 5...10% га кўпайиши билан иш вақтини 1,5... 2 мартага қисқартиради.

Қўшинларнинг тўпланган жойда АЎДни жанговар шай ҳолатга келтириш технологияси уруш даврининг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади, жанговар шай ҳолатга келтирилган АЎД учун актлар тузилмайди.

Бошқа барча ҳолатларда, АЎДни жанговар шай ҳолатга келтириш ишлари тугагандан сўнг, РАҚ хизмати янги АЎД ҳисоб карталарини чиқариш орқали ҳисобга олиш маълумотларини ўзгартиради.

АЎДни жанговар шай ҳолатга келтириш кўрсатмасини (буйруқ) олиш билан амалга оширилади.

Вақтинчалик иш нуқтасида АЎДнинг жанговар шай ҳолатга келтирилиши қуйидаги асосий иш турларини бажаришда оқим усули билан берилади:

1. АЎДни тайёрлаш. У кетма-кет қуйидаги операцияларни бажариш орқали амалга оширилади: АЎД қутиларини иш жойигача етқизиш; қутиларни очиш ва улардан снарядларни олиш; снарядларнинг ташқи юзасидан ёғларни олиб ташлаш; ташқи текшириш орқали снарядларнинг техник ҳолатини текшириш; портлатгичларнинг негзидан бўш қобикларни ечиб олиш;

снаряд портлатгичларининг негзининг ҳолатини текшириш.

2. Портлатгичларни тайёрлаш. У кетма-кет қуйидаги операцияларни бажариш орқали амалга оширилади: портлатгичлар билан қутиларни нуқтагача етказиш; қутиларни очиш ва улардан портлатгичлар билан металл қутиларни чиқариб олиш; портлатгичлар билан металл қутиларни очиш; металл қутилардан портлатгичларни олиб ташлаш ва уларни ўраш қоғозидан ечиб олиш; уларнинг жанговар фойдаланишга яроқлилигини аниқлаш учун портлатгичларни ташқи текшириш; портлатгичларни бураб кригизиш жойига узатиш. Портлатгичларни тайёрлашда АЎД нинг ҳар бир партияси, қоида тариқасида, битта партиянинг портлатгичи билан жиҳозланган бўлиши кераклигини ҳисобга олиш керак. Рухсат этилган партиялар бир хил маркада бўлиши керак, тоифаси ва ишлаб чиқарилган йили ҳам бир хил бўлиши шарти билан, баъзи ҳолларда битта партиясида учтагача портлатгичлардан фойдаланишга рухсат берилади.

3. Портлатгичларни снарядларнинг негзига бураб киргизиш (калит билан маҳкамлаш) ва уларни маҳкамлаш. Отиш пайтида снарядларнинг нормал ҳаракатини таъминлаш учун портлатгичлар снаряднинг бош қисмига қадар негзига бураб киргизилган бўлиши ва унга маҳкам ўрнатилиши керак. Бураб киргизилгандан сўнг, портлатгичлар снарядларнинг бош қисмига мустаҳкам қилиб ўрнатилади (босим усули) билан ўрнатилади, жойлашиш диаметри ва чуқурлиги 2 ...3 мм га тенг.

4. Бураб киргизилган портлатгичларни герметизациялаш. Таъсир

портлатгичлари танасига қурол мойини суртиш орқали герметизацияланади;

5. АЎДни жангавор шай ҳолатга келтирилгандан сўнг қадоқланади. Улар АЎДнинг ушбу партияси охири жангавор ҳолатга келтирилишидан олдин қадоқланган қутиларга қадоқланади. Ҳар бир қути оммавий оғишнинг битта баллистик белгисининг снарядлари билан битта йиғиш АЎД билан тўлдирилган. Қутилардаги маркалаш уларда қадоқланган идишларнинг ишлаб чиқариш маълумотларига тўлиқ мос келиши керак.

6. Жангавор ҳолатга келтирилганлиги ҳақида АЎД маркировка қилинади. Ёпилгандан сўнг, қутининг олд деворининг чап томонига белгилар қўйиш керак (портлатгич маркази, портлатгич ишлаб чиқариш маълумотлари (завод коди ,партия рақами ва ишлаб чиқарилган йили)), АЎДни жангавор ҳолатга келтирилган ой ва йил, омбор рақамини олиб келадиган код АЎД жангавор ҳолатга келтирилганлиги ҳақида.

7. Қутиларни иш жойидан то тахлаш жойигача етказиш.

Бўлинма (қисм)да АЎД мавжудлигини ҳисобга олиш РАҚ хизмати бошлғи томонидан ташкил этилади.

Бўлинманинг РАҚ хизмати АЎД нинг мавжудлиги, ҳаракати ва техник ҳолатини ҳар бир бўлинманинг артиллерия омборида ва умуман ҳисобга олиш карталари асосида бирикмада қайд қилади.

РАҚ бўлими хизматида ҳисобга олиш ҳисоби бирлик бўлинмаларида ва

артиллерия омборида АЎД ҳисобини бошқарадиган РАҚ бўлими хизмати бошлиғи томонидан ташкил етилади. Бундан ташқари, ёзувлар мавжудлиги сақланади, ҳаракати ва техник ҳолати артиллерия омбори учун АЎД, ҳар бир бирлик ва умуман бирлик АЎД ҳисоби ҳисоб карталари ёки ҳисоб китоблари бўйича амалга оширилади.

Артиллерия ўқ-дорилар бўлинмаларга юк хатлари бўйича берилади ва моддий воситаларни ҳисобга олиш китобида ҳисобга олинади (Шакл 26 бўлинмаларда).

АЎД ҳисоби омборда (қисмида) омбор бошлиғи томонидан амалга оширилади.

Хулоса қилиб айтилганда артиллерия ўқ-дориларини эксплуатация қилиш шахсий таркибдан замонавий мураккаб ҳарбий техниканинг моддий қисмларини аъло даражада билиш, уни эксплуатация қилиш қоидаларига риоя қилиш, ўз вақтида хизмат кўрсатиш ва таъмирлаш ҳамда сафга соз ҳолатда қайтариш каби жараёнларни яхши ва аъло даражада ўзлаштиришни талаб қилади.

References:

1. Ракета-артиллерия қурол-аслаҳалари эксплуатацияси. Дарслик. - Тошкент 2022 й. Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети Ҳарбий тайёргарлик ўқув маркази Артиллерия цикли ўқитувчиси резервдаги подполковник Ш. Умирзақов 180-200 бетлар.
 2. Ўқ-дориларни охири Витесга олиб келиш. Ўқув қўлланма. - Пенза. ПАИИ, 1995.-36 бет.
 3. Корзо В. В., Федотов А. М. артиллерия зарбаларини арсеналлар, базалар ва омборларда тўлиқ жиҳозланган шаклга олиб келиш. / Россия Федерацияси Қуролли кучларини моддий-техник таъминлашнинг илмий муаммолари./ Илмий ишлар тўплами. 3-Сон (9) - Санкт-Петербург: Политехника Университети Нашриёти, 2018 йил. 90-97 бетлар.
 4. Ҳарбий муҳандислик тайёргарлиги. Дарслик. – Тошкент 2022 й. Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети Ҳарбий тайёргарлик ўқув маркази катта ўқитувчиси, доцент резервдаги подполковник Х.Б. Уралов 29-35 бетлар.
 5. Қўшинлар жойлашган ҳудудларнинг фортификацион жиҳозланиши. Ўқув қўлланма. Тошкент 2022 й. Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети Ҳарбий тайёргарлик ўқув маркази катта ўқитувчиси, доцент резервдаги подполковник Х.Б. Уралов 43-55 бетлар.
- Х.Б. Уралов. Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари - Ўзбекистоннинг мустақам қалқонидир. Доцент. Зирҳли қалқон илмий – ахборот журнали № 1 (10) 2022 март. 409 бет.